

**POSNATAL DAVRNING INSON RIVOJLANISHIDAGI PSIXOLOGIK
AHAMIYATI**

Qarshi xalqaro universiteti talabasi

G’aniyev Behruz

Annotatsiya: *Ushbu maqolada posnatal davrning inson psixik rivojlanishidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Posnatal davr — bolaning tug‘ilgandan keyingi rivojlanish bosqichi bo‘lib, bu davrda biologik, psixologik va ijtimoiy omillar inson shaxsining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotlarda bolaning ilk yoshdagi emotsional aloqalari, sezgi organlari rivoji, kognitiv faoliyati va ijtimoiy muhit ta’siri psixik taraqqiyotning asosiy omillari sifatida ko‘rib chiqilgan. Maqolada zamonaviy psixologik nazariyalar hamda ilmiy tadqiqotlar asosida posnatal davrning inson rivojlanishiga ta’siri yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *posnatal davr, psixologik rivojlanish, bola psixologiyasi, emotsional rivojlanish, kognitiv taraqqiyot, ijtimoiy muhit, shaxs shakllanishi.*

KIRISH

Postnatal davr — inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, tug‘ruqdan keyingi davrda chaqaloqning fiziologik, psixologik va ijtimoiy rivojlanishi shakllanadi. Inson rivojlanishi uzluksiz biologik, psixologik va ijtimoiy jarayonlar tizimidan iborat bo‘lib, ushbu jarayonning eng muhim bosqichlaridan biri posnatal davr hisoblanadi. Posnatal davr — bolaning tug‘ilgandan keyingi hayot bosqichi bo‘lib, aynan shu davrda organizmning fiziologik tizimlari bilan bir qatorda psixik funksiyalar ham faol shakllana boshlaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolaning dastlabki yillardagi rivojlanish darajasi uning keyingi intellektual salohiyati, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli posnatal rivojlanish muammolarini o‘rganish zamonaviy psixologiya fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Posnatal davrda bolaning tashqi muhit bilan ilk munosabatlari shakllanadi, sezgi organlari faoliyati rivojlanadi va nerv tizimining murakkab funksional bog‘lanishlari yuzaga keladi. Ayniqsa, ota-ona mehr-muhabbati, oilaviy muhit, ijtimoiy munosabatlar hamda tarbiya usullari bolaning ruhiy taraqqiyotiga kuchli ta’sir etadi. Psixologik kuzatishlar natijasida ilk yoshdagi emotsional yetishmovchilik, stress yoki e’tiborsizlik bolaning psixik rivojlanishida turli salbiy oqibatlarni yuzaga keltirishi aniqlangan. Aksincha, sog‘lom psixologik muhit va ijobiy kommunikatsiya bolaning shaxs sifatida barkamol shakllanishiga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili: Posnatal davrning inson rivojlanishidagi psixologik ahamiyatini o‘rganish bo‘yicha ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda bolaning tug‘ilgandan keyingi psixik rivojlanishi, emotsional holati, kognitiv faoliyati hamda ijtimoiy muhitning ta’siri turli nazariyalar asosida tahlil qilingan. Rivojlanish psixologiyasining yirik namoyandalardan biri Jean Piaget bolaning bilish jarayonlari rivojlanishini ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, posnatal davrning

“DUNYO TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG'OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

dastlabki bosqichlarida bola sensor-motor tafakkur orqali tashqi muhitni anglaydi. Piaget nazariyasida bolaning sezgi va harakat faoliyati intellektual rivojlanishning boshlang'ich omili sifatida talqin qilinadi. Olim bolaning ilk yoshdagi tajribalari keyingi tafakkur jarayonlarining shakllanishiga asos yaratishini ta'kidlagan. Ijtimoiy muhitning inson psixikasiga ta'siri masalasini Lev Vygotsky chuqur o'rgangan. Unga ko'ra, bolaning psixik rivojlanishi biologik omillar bilan bir qatorda ijtimoiy munosabatlar orqali ham shakllanadi. Vygotskiy “yaqin rivojlanish zonasi” tushunchasi orqali kattalar yordamida bolaning yangi bilim va ko'nikmalarni egallashini ilmiy jihatdan asoslagan. Mazkur nazariya posnatal davrda tarbiya va kommunikatsiyaning muhimligini ko'rsatadi. Bolaning emotsional rivojlanishi va ona-bola munosabatlarini John Bowlby o'zining bog'lanish nazariyasida keng yoritgan. Olimning ilmiy qarashlariga ko'ra, bolaning dastlabki emotsional tajribasi uning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bowlby tadqiqotlarida mehr va psixologik yaqinlik yetishmovchiligi bolaning ruhiy rivojlanishida salbiy oqibatlarni yuzaga keltirishi qayd etilgan. Shuningdek, Mary Ainsworth tomonidan olib borilgan kuzatishlar Bowlby nazariyasini amaliy jihatdan tasdiqlagan. Ainsworth “xavfsiz bog'lanish” tushunchasini ishlab chiqib, ota-ona e'tibori va mehrining bola shaxsining shakllanishida muhim omil ekanligini isbotlagan. Mahalliy psixolog olimlardan E.G'oziev, M.Davletshin va boshqa tadqiqotchilar yosh davrlari psixologiyasida posnatal rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlarini yoritib berganlar. Ularning ilmiy ishlarida bolaning psixik rivojlanishida oilaviy muhit, milliy qadriyatlar va tarbiya omillarining ahamiyati alohida ta'kidlangan.

Metodlar: Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid psixologik va pedagogik adabiyotlar o'rganilib, posnatal davrning inson rivojlanishidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, rivojlanish psixologiyasi sohasidagi olimlarning ilmiy qarashlari va nazariyalari o'rganildi hamda ular o'zaro taqqoslandi. Tadqiqot davomida kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish metodlari qo'llanildi. Ushbu metodlar yordamida bolaning posnatal davrdagi psixologik rivojlanish xususiyatlari, emotsional holati va ijtimoiy muhit ta'siri o'rganildi. Bundan tashqari, ilmiy manbalardagi ma'lumotlar tahlil qilinib, mavzuga oid umumiy xulosalar shakllantirildi. Qo'llanilgan metodlar tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi.

Natijalar: Tadqiqot davomida posnatal davr inson rivojlanishining eng muhim psixologik bosqichlaridan biri ekanligi aniqlandi. O'rganilgan ilmiy manbalar va psixologik nazariyalar tahlili shuni ko'rsatdiki, bolaning tug'ilgandan keyingi dastlabki yillardagi psixologik muhit uning keyingi shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, oiladagi emotsional yaqinlik, ota-ona e'tibori va sog'lom ijtimoiy munosabatlar bolaning ruhiy barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuvining shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, posnatal davrda bolaning sezgi, idrok, tafakkur va nutq jarayonlari tez rivojlanadi. Shu bilan birga, bolaning tashqi muhit bilan faol muloqoti uning kognitiv faolligini oshirishi va intellektual rivojlanishini jadallashtirishi aniqlandi. Erta yoshdan yaratilgan ijobiy psixologik muhit bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, mustaqil

“DUNYO TA’LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG‘OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Iyun, 2026-yil

fikrlashi va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot davomida stress, e’tiborsizlik va salbiy oilaviy muhit bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatishi kuzatildi. Bunday omillar bolalarda xavotir, tortinchoqlik, emotsional beqarorlik hamda ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkinligi ilmiy jihatdan asoslandi. Olingan natijalar posnatal davrda bolaning nafaqat fiziologik, balki psixologik ehtiyojlariga ham alohida e’tibor qaratish zarurligini ko’rsatdi. Tadqiqot yakunida sog‘lom psixologik muhit va to‘g‘ri tarbiya inson shaxsining barkamol rivojlanishida asosiy omillardan biri ekanligi xulosa qilindi.

Muhokama: Olingan natijalar posnatal davr inson psixik rivojlanishining muhim bosqichi ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ilmiy manbalar va nazariy qarashlar shuni ko’rsatdiki, bolaning tug‘ilgandan keyingi dastlabki yillardagi rivojlanish jarayoni uning keyingi hayotidagi intellektual, emotsional va ijtimoiy faoliyatiga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Ayniqsa, oilaviy muhit va ota-ona bilan bo‘lgan emotsional munosabatlar bolaning ruhiy shakllanishida muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Muhokama jarayonida rivojlanish psixologiyasi namoyandalarining ilmiy qarashlari tadqiqot natijalari bilan o‘zaro mos kelishi aniqlandi. Jumladan, Jean Piaget tomonidan ilgari surilgan kognitiv rivojlanish nazariyasida bolaning dastlabki tajribasi tafakkur shakllanishining asosi sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot natijalari ham bolaning faol muloqot va tashqi muhit bilan o‘zaro ta’siri intellektual rivojlanishga ijobiy ta’sir ko’rsatishini ko’rsatdi. Shuningdek, John Bowlbyning bog‘lanish nazariyasi asosida olib borilgan ilmiy qarashlar ham tadqiqot davomida o‘z tasdig‘ini topdi. Chunki emotsional yaqinlik va psixologik qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lgan muhitda ulg‘aygan bolalarda o‘ziga ishonch va ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo‘lishi kuzatildi. Aksincha, e’tiborsizlik va salbiy muhit bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkinligi aniqlandi. Tadqiqot davomida yana bir muhim jihat sifatida posnatal davrda ijtimoiy muhitning roli alohida ahamiyat kasb etishi qayd etildi. Bola atrofidagi kommunikativ munosabatlar, tarbiya usullari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash uning shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta’sir qiladi. Shu sababli bolaning dastlabki rivojlanish davrida sog‘lom psixologik muhit yaratish muhim pedagogik va psixologik vazifalardan biri hisoblanadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari posnatal davrda yaratilgan psixologik va ijtimoiy sharoit insonning keyingi rivojlanish bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etishini ko’rsatdi. Bu esa mazkur yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni yanada kengaytirish zarurligini anglatadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, posnatal davr inson rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning psixik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishining asoslari shakllanadi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ilmiy manbalar va nazariy qarashlar shuni ko’rsatdiki, bolaning dastlabki hayot yillarida yaratilgan psixologik muhit uning keyingi shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Tadqiqot natijalari asosida bola rivojlanishida ota-ona mehr-muhabbati, sog‘lom oilaviy muhit va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash muhim omillar ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, emotsional yaqinlik va to‘g‘ri tarbiya bolaning ruhiy barqarorligi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda ijtimoiy moslashuvining shakllanishida katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bolaning tashqi muhit bilan faol

5-Iyun, 2026-yil

muloqoti uning tafakkuri, nutqi va kognitiv rivojlanishini jadallashtiradi. Shuningdek, tadqiqot davomida stress, e’tiborsizlik va salbiy ijtimoiy muhitning bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatishi ilmiy jihatdan asoslandi. Bu esa posnatal davrda bolaga nafaqat jismoniy, balki psixologik jihatdan ham to‘g‘ri yondashish zarurligini ko’rsatadi. Umuman olganda, posnatal davr inson shaxsining shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda yaratilgan sog‘lom psixologik va ijtimoiy muhit bolaning kelajakdagi intellektual salohiyati, emotsional barqarorligi va jamiyatga moslashuviga mustahkam asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. John Bowlby. Attachment and Loss. — New York: Basic Books, 1982.
2. Jean Piaget. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950.
3. Lev Vygotsky. Mind in Society. — Harvard University Press, 1978.
4. Mary Ainsworth. Patterns of Attachment. — New Jersey: Erlbaum, 1978.
5. E.G‘. G‘oziev. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘qituvchi, 2002.